

УЛРИХ БЕК

**РИСКОВОТО
ОБЩЕСТВО**

traduki

Издаването на това произведение е подкрепено от литературната мрежа ТРАДУКИ, членове на която са Федералното министерство за европейски и международни работи на Република Австрия, Външното министерство на Федерална република Германия, швейцарската културна фондация Про Хелвеция, КултурКонтакт Австрия, Гьоте-институт, словенската Агенция за книгата ЈАК, Културното министерство на Република Хърватия и фондация С. Фишер.

УЛРИХ **БЕК**

ПО
ПЪТЯ
КЪМ
ЕДНА
ДРУГА
МОДЕРНОСТ

РИСКОВОТО ОБЩЕСТВО

превод от немски Светла Маринова

Ulrich Beck

Risikogesellschaft

Auf dem Weg in eine andere Moderne

© Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main 1986

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

Улрих Бек

Рисковото общество

По пътя към една друга модерност

Светла Маринова, превод от немски, 2013

© copyright of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

© Яна Левиева, дизайн, 2013

© издателска къща Критика и Хуманизъм, 2013

ISBN 978 954 587 177 1

Съдържание

По повод на един конкретен случай.....	13
Предговор	19

Първа част

ВЪВ ВИХЪРА НА ЦИВИЛИЗАЦИОННИЯ ВУЛКАН: КОНТУРИТЕ НА РИСКОВОТО ОБЩЕСТВО

Първа глава

Към логиката на разпределение на богатствата и рисковете	31
1. Естественонаучни разпределения на вредните вещества и социални рискови позиции.....	38
2. Към зависимостта на рисковете на модернизацията от знанието.....	42
<i>Как разделеното се свързва в мисленето: предположение за каузалност .....</i>	<i>43</i>
<i>Имплицитна етика .....</i>	<i>44</i>
<i>Научна и социална рационалност .....</i>	<i>45</i>
<i>Разнообразие от дефиниции: умножаване на рисковете .....</i>	<i>48</i>
<i>Причинно-следствените вериги и кръговратът на щетите: системната идея.....</i>	<i>50</i>
<i>Съдържанието на риска: все-още-неслучилото-се-събитие като активиращ действието фактор .....</i>	<i>51</i>
<i>Легитимация: „латентни странични ефекти“.....</i>	<i>53</i>
3. Класовоспецифични рискове.....	54
4. Глобализация на рисковете на цивилизацията	56
<i>Ефектът на бумеранга .....</i>	<i>57</i>
<i>Екологично обезценяване и екологично отчуждаване .....</i>	<i>59</i>
<i>Рисковите позиции не са класови позиции .....</i>	<i>61</i>

<i>Рисковите позиции като съдба</i>	63
<i>Новите международни неравенства</i>	64
5. Две епохи, две култури: към отношението между възприемане и производство на рисковете	69
6. Утопията на световното общество.....	71
<i>Политическият вакуум</i>	74
<i>От солидарност в бедността към солидарност от страх?</i>	75

Втора глава

Политическа теория на знанието за рисковото общество	77
1. Цивилизационно обедняване?	77
2. Заблуди, измами, грешки и истини: относно конкуренцията между рационалностите.....	86
<i>Икономическа нечувствителност към рисковете</i>	90
<i>Гласовете на „страничните ефекти“</i>	92
<i>Каузалното отхвърляне на рисковете</i>	93
<i>Съмнително магьосничество: граничните стойности</i>	97
<i>Научната рационалност в ситуация на исторически прелом</i>	105
3. Публичното рисково съзнание: ненаучаване от втора ръка.....	108
<i>Една спекулативна епоха</i>	109
<i>Солидарността на живите същества</i>	112
<i>Рисковото общество като „общество-изкупителна жертва“</i>	113
<i>Справянето с несигурността: една ключова биографична и политическа квалификация</i>	114
4. Политическата динамика на признатите рискове на модернизацията.....	115
5. Поглед в бъдещето: природа и общество в края на XX в.....	120

Втора част

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ НА СОЦИАЛНОТО НЕРАВЕНСТВО КЪМ ДЕТРАДИЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА ЖИЗНЕНИТЕ ФОРМИ НА ИНДУСТРИАЛНОТО ОБЩЕСТВО 127

Амбивалентности: освобождаването на индивидите в условията на
развития пазар на труда 128

Трета глава

Отвъд класа и слой 133

1. Културната еволюция на жизнените форми 134

„Ефектът на асансьора” 136

Мобилност 137

Образование 139

2. Индивидуализация и формиране на класи:

Карл Маркс и Макс Вебер 143

Карл Маркс: „автономният индивид” 144

Макс Вебер: опосредени от пазара социални среди 147

3. Идва ли краят на традиционното общество
на големите групи? 153

4. Индивидуализация, масова безработица и нова бедност 156

5. Сценарии за бъдещето 165

Възникване на несъсловни форми на класова солидарност 167

От семеен към политически приватизъм 169

Индивидуализираното „общество на несамостоятелните” 172

Четвърта глава

Аз съм аз: относно отношенията между половете в семейството и извън него 175

1. Към положението на мъжете и жените 176

Брак и сексуалност 177

Образование, пазар на труда и заетост 179

<i>Еманципацията на жените и трудът в семейството в перспективата на мъжете</i>	184
<i>Тези</i>	189
2. Индустриалното общество е модерно съсловно общество	191
3. Освобождаване от женските и мъжките полови роли?	197
4. Осъзнаване на неравенствата: възможности за избор и принуди към избор	205
5. Сценарии за бъдещето	211
<i>Назад към нуклеарното семейство</i>	211
<i>Равенство между мъжете и жените</i>	214
<i>Отвъд женските и мъжките полови роли</i>	217

Пета глава

Индивидуализация, институционализация и стандартизация

на условията на живот и биографичните образци	222
1. Аналитични измерения на индивидуализацията	223
2. Особенности на тласъка към индивидуализация във Федерална република Германия	225
3. Институционализация на биографичните образци	228

Шеста глава

Дестандартизация на наемния труд: към бъдещето

на образованието и заетостта	239
1. От система на стандартизирана пълна заетост към система на гъвкава и множествена непълна заетост	241
2. Призрачната гара – образование без заетост	257
3. Разпределение на шансовете посредством образование?	263

Трета част

РЕФЛЕКСИВНА МОДЕРНИЗАЦИЯ:

КЪМ ГЕНЕРАЛИЗАЦИЯ НА НАУКАТА И ПОЛИТИКАТА

Ретроспекция и прогноза..... 271

Седма глава

Науката отвъд истината и просвещението?

Рефлексивност и критика на научно-технологичното развитие..... 274

1. Обикновена и рефлексивна сциентизация 279

2. Отпадане на монопола върху познанието 286

Научнотеоретичен фалибилизъм 288

Изследователско-практически фалибилизъм 290

Смяна на „вътре” и „вън” 292

Феодализация на познавателната практика 294

*Реакции: науката между подозрението за ирационалност и
ремонополизацията на претенциите за истина 298*

3. Практически и теоретични табута 300

4. Относно възможността за преценка
на „страничните последици” 305

Автономизация на употребата на научните знания 307

Относно създаването на обективни принуди 309

Премахване на причините или справяне със симптомите 311

Непогрешимост или способност за учене 314

Специализация с оглед на връзката между специалностите..... 316

*Пледоария за една теория за научната рационалност,
основаваща се на принципа на учене..... 318*

Осма глава

Отпадане на границите на политиката: към отношението

между политическа регулация и технико-икономическа промяна

в рисковото общество	322
1. Политика и субполитика в системата на модернизацията	323
2. Загуба на функциите на политическата система: аргументи и тенденции на развитие	329
3. Демократизацията като лишаване на политиката от власт	334
<i>Възприемане на гражданските права и диференциране на културната субполитика</i>	338
<i>Новата политическа култура</i>	340
4. Политическа култура и техническо развитие:	347
идва ли краят на консенсуса относно прогреса?	347
5. Субполитика на медицината – изследване на краен случай	353
6. Дилемата на технологичната политика	367
7. Субполитика на рационализацията	370
на предприятията	370
8. Обобщение и прогноза:	383
сценарии на възможното бъдеще	383
<i>Назад към индустриалното общество</i>	384
<i>Демократизация на технико-икономическото развитие</i>	390
<i>Политика на различията</i>	394
Литература	401

По повод на един конкретен случай

Няма съмнение, че ХХ в. се характеризира с изобилие на исторически катастрофи: две световни войни, Аушвиц, Нагазаки, после Харисбърг и Бопал, а сега и Чернобил. Това ни задължава да бъдем внимателни при подбора на думите си и изостря чувствителността ни по отношение на историческите особености. Цялото страдание, цялата мизерия, цялото насилие, които едни хора са причинявали на други хора, е било насочено към онези, които са били възприемани като „други“: евреите, чернокожите, жените, емигрантите, дисидентите, комунистите и т.н. От една страна, съществуват огради, лагери, градски квартали, военни блокове, от друга – собствените четири стени, които представляват един вид реални и символни граници, зад които онези, които изглеждат незасегнати, могат да се скрият. Всичко това продължава да съществува и заедно с това – след Чернобил – вече не съществува. Онова, което атомната зараза ни накара да разберем, е *краят на „другите“*, край на всичките ни елитарни възможности за дистанциране. *Мизерията ни кара да се изолираме, но опасностите на атомната ера – вече не.* В това се състои тяхната непозната досега културна и политическа сила. Тяхното насилие е насилието на онази опасност, която премахва всички защитни зони и диференциации, специфични за модерността.

Тази динамика на опасностите, която премахва всички граници, не зависи от степента на заразата и от споровете за нейните последици. По-скоро обратното: нейното измерване се осъществява винаги с оглед на заплахата, че всички без изключение са засегнати. Признанието за *опасна* атомна зараза е равносилно на признанието за *безизходицата* на цели региони, страни или части на земното кълбо. Животът и признаването на опасността са в противоречие. Тъкмо тази съдба придава екзистенциална актуалност на спора за мерните единици и пределните стойности, за краткотрайните и дълготрайните последици. Достатъчно е да се запитаме какво всъщност би могло да се промени в действията на хората, ако се стигне – включително и

според официалните критерии – до *кризисно опасна* зараза на въздуха, водата, животните и хората. Могат ли тогава животът и всичко, което е част от него – дишането, храненето, пиенето – да бъдат спрени, ограничени от официалните служби? Какво се случва с населението на цяла една част от земното кълбо, която е неизлечимо заразена в различна степен (с оглед на „фаталните“ променливи като вятър и буря, отдалеченост от мястото на злополуката и т.н.)? Могат ли цели (групи) страни да бъдат държани под карантина? Ще избухне ли хаос? Или и в този случай в крайна сметка всичко *ще* стане така, както стана след Чернобил? Тези въпроси са достатъчни, за да осветлят онази ситуация на обективна застрашеност, в която диагнозата за опасност съвпада с прозрението за нейната неизбежност.

В развитата модерност, която трябва да премахне ограниченията на социалния произход и да даде на хората възможност да заемат място в обществената структура благодарение на собствените им решения и постижения, възниква един вид „*приписана*“ *съдба на застрашеност*, от която никой не може да избяга, независимо от постиженията си. Тя прилича по-скоро на съсловната съдба през Средновековието, отколкото на положението на класите през XIX в. Във всеки случай не признава неравенството между съсловията (не признава никакви маргинални групи, никакви разлики между селото и града, между националната или етническа принадлежност и т.н.). За разлика от съдбата на класите и съсловията, тя се осъществява не под знака на *нуждата*, а под знака на *страха* и в никакъв случай *не е* „наследство по силата на традицията“, а е *продукт* на модерността, при това на *най-развития* ѝ етап. След Чернобил атомните електроцентрали, които са връхната точка в развитието на човешките производителни и творчески сили, се превръщат в символ на едно *модерно средновековие на опасността*. Те отправят заплахи, които превръщат доведения до крайност индивидуализъм на модерността в неговата абсолютна противоположност.

Все още са напълно живи рефлексите от една друга епоха, чийто основен въпрос е: как мога да защитя себе си и близките си? Поради което са търсени съветите към частната сфера, която вече не съществува. И все пак всички живеят още в антропологичния шок от една, преживяна в резултат от заплахата, „*природна*“ зависимост от цивилизационните форми на живот, която разбива всичките ни понятия

за постигнато „пълнолетие“ и „собствен живот“, за „националност“, „пространство“ и „време“. Много далеч, някъде в западната част на Съветския съюз, но отсега нататък и в най-близкото ни обкръжение, става *злополука* – нищо преднамерено, агресивно, по-скоро събитие, което на всяка цена трябва да се предотврати, което, бидейки нещо изключително, е същевременно и нормално, нещо повече: човешко. Не човешката грешка предизвиква катастрофата, а системите, които превръщат човешкия характер на грешката в непонятни разрушителни сили. При оценката на опасностите всички са зависими от уреди за измерване, теории, и преди всичко – от своето *незнание*, включително и от незнанието на експертите, които, току-що оповестили, че в близките 10 000 години има вероятност от атомна заплаха, вече с нова, спираща дъха сигурност твърдят, че никога не е съществувала *сериозна* опасност.

Това, което в случая се набива на очи, е своеобразното *смесване на природата и общество*, с помощта на което опасността се поставя над всичко, което би могло да ѝ окаже съпротива. Тук на първо място може да се посочи хибридното образуване „*атомен облак*“ – онова преобърнато и превърнато в природно насилие цивилизационно насилие, в което история и климат са се слели в колкото парадоксално, толкова и неразрушимо единство. Целият свят, оплетен в електронна мрежа, като омагьосан е вперил поглед в него. „Последната надежда“ за „попътен“ *вятър* (бедните шведи!)¹) разкрива по-добре от всички думи мащаба на цялата безпомощност на един високоцивилизован свят, който е готов да употреби бодлива тел и зидове, войска и полиция, за да запази границите си. Достатъчно е едно „неблагоприятно“ обръщане на вятъра и малко *дъжд* (за нещастие!) – и опазването на обществото от заразената природа, както и изолирането на атомната опасност и ограничаването ѝ върху „другото“ на „заобикалящия“ свят, стават абсолютно неуспешни.

Този опит, който за отрицателно време взриви досегашния ни начин на живот, показва, че световната индустриална система е изцяло зависима от интегрираната в индустрията и заражена „природа“.

---

¹ След аварията с атомната електроцентрала в Чернобил облакът от радиоактивни отпадъци преминава през части от бившия СССР и тръгва към скандинавските страни.

Противопоставянето на природа и общество е конструкция на XIX в., подчинена на двойната цел природата да бъде овладяна и игнорирана. В края на XX в. природата е покорена и изхабена и заедно с това – превърната от външен във *вътрешен*, от даден – в *създаден* феномен. В хода на индустриално-техническото си преобразуване и на комерсиализацията си в световен мащаб природата бива включена в индустриалната система. Едновременно с това по този начин тя се превръща в неотстранима предпоставка на живота в *рамките* на индустриалната система. Зависимостта от потреблението и пазара също означава – макар и по нов начин – зависимост от „природата“ и тази *иманентна* зависимост на пазарната система от „природата“ се превръща в закон на живеенето в индустриалната цивилизация.

За да противодействаме на заплахите от външната природа, сме се научили да строим колиби и да трупаме познания. Но на заплахите от интегрираната в индустриалната система втора природа сме изложени почти беззащитно. Опасностите започват сякаш да съпровождат обичайното потребление. Те се движат с вятъра и водата, крият се във всичко и във всеки и се случват, когато потребяваме най-необходимото – въздуха, храната, облеклото, жилищното обзавеждане, т.е. крият се във всички, иначе строго охранявани, зони на модерността. Там, където след злополука действията по отбрана и предотвратяване са почти невъзможни, остава една-(привидно) единствена възможност за действие, а именно *отрицанието*, един вид успокояване, което поражда страх и става все по-агресивно с нарастването на степента, в която засегнати са всички: състояние, обречено на пасивност. С оглед на реално съществуващия *остатъчен* риск тази *остатъчна* възможност за действие има за свой най-ефективен съучастник невъзможността хората да възприемат и да си представят опасността.

Обратната страна на социализираната природа е *социализирането на процесите на разрушаване на природата*, тяхното превръщане в социални, икономически и политически *системни* заплахи на високоиндустриализираното световно общество. В условията на глобалност на заразите и на световните вериги от хранителни стоки и продукти в индустриалната култура обикновените житейски заплахи претърпяват *обществена метаморфоза и се превръщат в опасности*: правилата на всекидневния живот се обръщат с главата надолу. Сриват се пазари. Сред излишъка цари недостиг. Отприщват се потоци

от искания. Юридическите системи не улавят фактите. На най-наболелите въпроси се отвърща с вдигане на рамене. В множество случаи медицинските грижи се оказват безсилни. Рационалистични научни конструкции се сричат. Правителства са застрашени да паднат от власт. Избиратели с променливи политически ориентации се отказват да гласуват. И всичко това става, *без* застрашеността на човека да е свързана по какъвто и да било начин с неговите действия, *без* неговите загуби да са свързани с неговите постижения, т.е. всичко това става *без* осезаема промяна на действителността. Това е краят на XIX в., краят на *класическото* индустриално общество с неговите представи за суверенитет на националната държава, за прогрес, класи, постижения, природа, действителност, научно познание и т.н.

Говоренето за (индустриално) *рисково общество* също и най-вече в този смисъл, което допреди повече от година срещаше сериозна съпротива както отвътре, така и отвън, придоби горчивия привкус на истина. След Чернобил много от идеите, които в процеса на писане на този текст бяха завоювани по аргументативен път, а именно – че опасностите не подлежат на възприемане, че са зависими от знанието, че са наднационални, както и идеята за „екологична експроприация“, за трансформиране на нормалността в абсурдност и т.н., се четат сега като тривиално описание на съвременността.

Ако можеше всичко това да си остане само заклинание срещу едно бъдеще, което трябва да бъде предотвратено!

Бамберг, май 1986 г.

Улрих Бек